

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Silja-Maija Spets
TITLE	Natiivin intuitio ja kieltenvälinen vertailu tiedon muodostumisessa: Havaintoja marin menneen ajan muotojen tutkimushistoriasta
YEAR	2025
DOI	10.23982/vir.152113
VERSION	Accepted manuscript
CITATION	Spets, S-M. (2025). Natiivin intuitio ja kieltenvälinen vertailu tiedon muodostumisessa: Havaintoja marin menneen ajan muotojen tutkimushistoriasta. <i>Virittäjä</i> 129 (2), 282-292. https://doi.org/10.23982/vir.152113

Natiivin intuitio ja kieltenvälinen vertailu tiedon muodostumisessa

Havaintoja marin menneen ajan muotojen tutkimushistoriasta

Johdanto

Tutkimushistorian ja tieteellisen metakeskustelun keskeisiä kysymyksiä on käytettyjen menetelmien ja teorioiden vaikutus tutkimustulokseen. Tässä havaintokirjoituksessa tarkastelen, mitä uralilaiseen kielikuntaan kuuluvien marin kielten äidinkielisten tutkijoiden kirjoittamat deskriptiiviset kieliopit paljastavat heidän hyödyntämistään tiedonhankintatavoista. Esimerkkinä käytän marin menneen ajan tempusten tutkimushistoriaa, jossa kuvaukseen näkyy vaikuttaneen kiinnostavalla tavalla kaksi erilaista tiedon muodostamisen tapaa: natiivin kielitajun hyödyntäminen sekä kieltenväliseen vertailuun perustuvat oletukset. Äidinkielisten tutkijoiden kuvauksilla on tärkeä osa marin tutkimushistoriassa, sillä niiden perinne on suhteellisen pitkä ja niitä on hyödynnetty paljon ulkopuolisten tutkijoiden töiden pohjana.

Äidinkiellisen intuition hyödyntäminen on yleisesti tunnettu metodi kielitieteellisen tiedon tuottamisessa, ja usein sen mahdollisuuksia on verrattu aineistolähtöiseen tutkimukseen (esim. Hamunen & Huumo 2020). Vähemmistökielten kuvausten metodologian noustua keskustelun aiheeksi toinen olennainen kysymys on, kuinka äidinkielisten ja ei-äidinkielisten tutkijoiden kuvaukset kielestä eroavat toisistaan. Ameka (2006) on esittänyt, että sekä natiivien että ulkopuolisten tutkijoiden tuottamaan tietoon liittyy omanlaisiaan vääristymiä, ja tutkijan kielitieteellinen tausta vaikuttaa kielestä tehtyihin havaintoihin.

Tarkoitukseni on vastata seuraaviin kysymyksiin koskien marin aikamuotojen tutkimushistoriaa: (1) minkälaisia tutkimusmenetelmiä äidinkielliset marintutkijat ovat käyttäneet, (2) kuinka luotettavaan kuvaukseen menetelmät ovat johtaneet, (3) onko menetelmät tehty näkyväksi tutkimuksessa sekä (4) kuinka natiivien tuottamaa tietoa on hyödynnetty myöhemmässä tutkimuksessa. Pohdin myös, mitä marin tutkimushistoria voi kertoa kielen yhteiskunnallisen aseman vaikutuksesta äidinkielisten tutkijoiden kirjoittamiin kuvauksiin.

Tutkimuskohde

Tutkimuskohteenani on marilaiskielten eli niittymarin ja vuorimarin menneen ajan aikamuotojen merkitysten kuvaus äidinkielisten tutkijoiden 1900- ja 2000-luvulla kirjoittamissa kieliopeissa. Kirjoituksessani puhun yleisesti *marista* tekemättä eroa niitty- ja vuorimarin välille, sillä kaikki aineistoni teoksetkaan eivät niin tee vaan käsittelevät kieliä rinnakkain niiden läheisyydestä johtuen.

Marin kielten pääasiallinen puhuma-alue Marin tasavalta sijaitsee Volgan keskijuoksulla Euroopan puoleisen Venäjän itäosissa. Areaalisesti mari on osa niin sanottua Volgan alueen kieliliittoa, jonka muodostavat alueella pitkään rinnakkain puhutut uralilaiset ja turkkilaiset kielet. Kyseiset kielet ovat typologiselta profiililtaan alun perinkin melko samankaltaisia, mutta kontaktien vaikutuksesta kieliin on kehittynyt runsaasti sellaisiakin yhteisiä kieliopillisia ja sanastollisia piirteitä, jotka erottavat ne muista sukukielistään. Kieliliiton turkkilaisia kieliä ovat tataari, baškiiri ja tšuvassi, kun taas sen uralilaisiin jäseniin kuuluvat marin lisäksi permiläiskielet udmurtti ja komi sekä vähemmässä määrin mordvalaiskielet ersä ja mokša. (Ks. esim. Johanson 2000.) Lukumääräisesti niittymaria puhuu noin 380 000 ihmistä ja vuorimaria alle 20 000. Vaikka molemmilla kielillä on venäjän ohella virallinen asema Marin tasavallassa, niiden todellinen yhteiskunnallinen käyttöala on kapea ja molemmat kielet ovat uhanalaisia. (Saarinen 2022: 432–433.)

Marin aikamuotojen tutkimushistoriaa on aiemmin selvittänyt Saarinen (2023), ja lisäksi Spets (2023: 289) esittää yhteenvedon menneen ajan liittoaikamuotojen syntaktisen rakenteen kuvaushistoriasta. Saarinen (2023) keskittyy tutkimuksessaan varhaisten eli vuosien 1775 ja 1847 välillä julkaistujen neljän kieliopin kuvauksiin. Nämä työt eroavat omasta tutkimuskohteestani usealla tavalla. Ensinnäkin niissä keskitytään enimmäkseen muoto-oppiin ja taivutusparadigmoihin, kun taas tempusten merkitysten kuvauksia ja niitä havainnollistavia esimerkkilauseita löytyy vain yhdestä tuon ajan kieliopista (ellei merkityksen kuvaukseksi lasketa pelkästään muotojen nimeämistä ”menneen ajan tempuksiksi”). Morfologisen näkökulman hallitsevuudesta johtuen töissä käsitellään myös ainoastaan synteettisiä aikamuotoja ja jätetään huomiotta kielissä niin ikään esiintyvät analyyttiset menneen ajan liittoaikamuodot. Ennen kaikkea varhaiset kieliopinkirjoittajat ovat kaikki vieraskielisiä. Tutkijan omaa äidinkielistä intuitiota ei varhaisissa kieliopeissa näin ollen hyödynnetä, mutta kieltenvälinen vertailu sen sijaan on vaikuttanut myös näihin kuvauksiin. Venäläiset grammaatikot esittävät marissa olevan venäjän mallin mukaisesti kaksi menemättömän ajan muotoa, preesens ja futuuri, kun taas vertailevan uralistiikan parissa uransa luoneet Matthias

Alexander Castrén ja Ferdinand Johann Wiedemann kuvaavat muiden uralilaisten kielten tapaan mariin ainoastaan yhden polyseemisen preesens-futuurin (Saarinen 2023: 74–75). Kuitenkin Wiedemannin tapauksessa tietämys muista Volgan alueen uralilaisista kielistä on saanut hänet myös ohittamaan joitain sellaisia marin erityispiirteitä, joita ei muissa alueen kielissä esiinny (Saarinen 2023: 77).

1900-luvun alusta alkaen marilaiset ovat itse tuottaneet kielitieteellisiä kuvauksia kielestään, vaikkakaan Marin tasavallasta ei ole koskaan tullut marintutkimuksen ehdotonta keskusta. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu viidestä vuosien 1918 ja 2002 välillä julkaistusta äidinkielen tutkijan kirjoittamasta marin kieliopista, jossa käsitellään marin menneen ajan muotojen merkityksiä. Kieliopista kaksi eli Ivan Andrejevin ja Grigori Ivanovin (1939) sekä Zinovi Utšajevin (1985) kieliopit on kirjoitettu niittymariksi, kun taas loput ovat venäjänkielisiä. Otos ei ole täydellinen esitys kaikista tuon ajan kieliopista, vaan siitä puuttuvat esimerkiksi lukuisat yhteenvedot ja korjaukset, joita Valerian Vasiljev julkaisi pitkin 1900-lukua aiemmista tutkielmistaan (ks. Moisio 2021: 72, 86–93). Joka tapauksessa aineistoni kattaa aikakauden laajimmat esitykset, joista kolme viimeisintä kuuluvat nykyäänkin marintutkimuksen viitatuimpiin lähdeeteoksiin.

Aineistoni koostuu seuraavista ilmestymisjärjestyksessään luetelluista kieliopista:

1. VASILJEV = ВАСИЛЬЕВ, В. М. 1918: *Записки по грамматике языка народа мари. Материалы для этимологии и синтаксиса.* [Huomioita marikansan kielen kieliopista. Etymologista ja syntaktista aineistoa.] Казань: Первая Типография Совета Рабочих и Красноармейских Депутатов.
2. ANDREJEV – IVANOV = АНДРЕЕВ, И. Ф. – ИВАНОВ, Г. С. 1939: *Марий йылме грамматика. Икымше ужаш. Фонетика ден морфологий. Неполный средний да средний школлан лугмо учебник.* [Marin kielioppi. Ensimmäinen osa. Fonetiikka ja morfologia. Oppikirja vajaan keskeisille ja keskeisille.] Москва: РСФСР наркомпросын государственный учебно-педагогический издательствыже.
3. PENGITOV YM. = ПЕНГИТОВ, Н. Т. – ГАЛКИН, И. С. – ИСАНБАЕВ Н. И. (toim.) 1961: *Современный марийский язык. Морфология.* [Nykyajan mariin kieli. Morfologia.] Йошкар-Ола: Марийское книжное издательство.

4. UTŠAJEV = УЧАЕВ, З. В. 1985: *Марий йылме. Кокымшо ужаи. Факультативный занятийым эртарыме учебный пособий. Туныктышо-влаклан.* [Marin kieli. Toinen osa. Arpuneuvoja valinnaisten kurssien opettamiseen. Opettajille.] Йошкар-Ола: Марий книга издательство.
5. SAVATKOVA = САВАТКОВА, А. А. 2002. *Горное наречие марийского языка.* [Marin kielen vuorimurre.] Bibliotheca Ceremissica V. Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola.

Tutkimieni teosten auktoriteettiasema näkyy myös siten, että esimerkiksi Alho Alhoniemen *Marin kielioppi* vuodelta 1985 perustuu pitkälti Nikolai Pengitovin ym. (1961) sekä Utšajevin kaksiosaisen kieliopin ensimmäisen, nomineja käsittelevän osan (Utšajev 1982) esimerkeille (Alhoniemi 1985: 12). Kuten jäljempänä osoitan, kaikkia marilaisten tutkijoiden havaintoja ei ole toistettu sellaisenaan, vaan niissä on näkyvissä kiinnostavaa valikointia.

Tutkimukseni esimerkiksi olen rajannut marin menneen ajan muotojen funktiot, sillä ne ovat keskeinen osa marin kielioppia ja niiden käsittelylle on kieliopeissa varattu melko paljon tilaa. Marissa on yhteensä kuusi menneen ajan tempusta: kaksi synteettistä muotoa ja neljä analyyttistä liittoaikamuotoa. Synteettisille muodoille on aineistossani annettu useita eri nimityksiä. Silloin, kun en viittaa tiettyyn kielioppiin, kutsun muotoja I ja II preteritiksi. Vaikka aikamuodot luonnollisesti toimivat temporaalisuuden alalla, niillä ilmaistaan myös muita TAME-merkityksiä kuten aspektuaalisuutta ja evidentialisuutta. Kuitenkin tempusten täsmällisten funktioiden selvittäminen on osoittautunut monimutkaiseksi, ja aihe on puhututtanut tutkijoita myös viime vuosina (esim. Golosov & Kozlov 2018 preteritien funktioista sekä Spets 2023 synteettisten ja analyyttisten tempusten vaihtelusta).

Tämän kirjoituksen väitteet perustuvat omiin aineistoa koskeviin havaintoihini ja päätelmiini. En siis ole esimerkiksi haastatellut kielioppien tekijöitä taikka tutustunut heiltä mahdollisesti jääneeseen arkistomateriaaliin. Perustan päätelmäni ennen kaikkea tekstianalyysiin sekä kielitieteelliseen vertailuun, jossa kontrastoin kielioppien väitteitä myöhemmän korpustutkimuksen tuloksiin. Olennaista on se, millaisia näkemyksiä kieliopit välittävät lukijalle, millaisessa kontekstissa näkemykset ovat syntyneet ja miten eri tavalla muodostetut väitteet edustavat kielen todellisuutta.

Vaikka tässä kirjoituksessa keskityn tutkijan omaan kielitajuun sekä kieltenvälisen vertailun rooliin marilaisissa kieliopeissa, tämä ei tarkoita, että kieliopit sisältäisivät pelkästään tutkijan introspektiolla luomia esimerkkejä taikka muunkielisten lauseiden

käännösvastineita. Andrejevin ja Ivanovin (1939) kieliopista alkaen tutkimuksessa on eksplisiittisesti hyödynnetty kaunokirjallisuutta korpusaineistona. Esimerkkien selityksissä on kuitenkin hyödynnetty tutkimiani menetelmiä.

Marin menneen ajan muotojen esittely kieliopeissa

Marin menneen ajan muotojen ensisijaiseksi funktioksi on kaikissa kieliopeissa käsitetty temporaalisuus. Tämä näkyy aineiden nimissä: ne on nimetty kaikissa kieliopeissa ”menneen ajan aikamuodoiksi”. Kieliopeista Vasiljev (1918: 26) ja Savatkova (2002: 199–208) eivät nimeämisen jälkeen selitä temporaalisuutta mitenkään. Andrejev ja Ivanov (1939: 80), Pengitov ym. (1961: 183) ja Utšajev (1985: 43) taas sisällyttävät töihinsä johdantokappaleen, jossa menneen ajan tempukset määritellään aineksiksi, jotka kuvaavat puhehetkeä edeltävää tapahtumaa. 1960-luvulta alkaen synteettiset preteritit on nimetty kieliopeissa numeraalisesti ”I ja II menneen ajan muodoksi”¹. Neljän liittoaikamuodon nimet taas kertovat yksityiskohtaisemmin aineiden funktioista: kaksi imperfektiivistä aspektia ilmaisevaa muotoa ovat ”pitkäaikaisen menneen ajan muotoja”² ja kaksi mennyttä viitehetkeä edeltävää tapahtumaa kuvaavaa muotoa taas ”aiemman menneen ajan muotoja”³. (Pengitov ym. 1961: 184–197; Utšajev 1985: 43–55; Savatkova 2002: 200–207.)

Muista poiketen Vasiljevin (1918: 26) sekä Andrejevin ja Ivanovin (1939: 80–86) kieliopit kattavat vain synteettiset menneen ajan muodot.⁴ Vasiljevin esityksessä I ja II preteritiä kutsutaan ”lähimenneisyyden tempukseksi” ja ”epämääräiseksi menneen ajan tempukseksi”⁵. Nimet ovat samat kuin venäläisen Feodor Vasiljevin (1887) kieliopissa *Пособіе къ изученію черемисскаго языка на луговомъ нарѣчїи* (jossa ei selitetä muotojen merkityksiä), mutta funktioiden kuvaukset eivät vastaa nimiä. ”Lähimenneisyyden tempusta” ei kuvata ajallisen etäisyyden termein vaan evidentialisesti: sitä kerrotaan käytettävän puhujan itse näkemästä ja hyvin tuntemasta tapahtumasta. Näin se kontrastoituu ”epämääräiseen menneen ajan tempukseen”, joka kuvaa näkemättömiä, unohdettuja,

¹ Venäjäksi *прошедшее I-ое* ja *прошедшее II-ое*, niittymariksi *икымше эртыше жар* ja *кокымшо эртыше жеп*.

² Venäjäksi *прошедшее длительное* ja niittymariksi *эртыше кужу жеп*.

³ Venäjäksi *предпрошедшее* ja niittymariksi *предпрошедший жеп*.

⁴ Tosin Vasiljevin (1918: 26) kuvaus marin I preteritistä sisältää yhden esimerkin, jossa verbi on liittoaikamuodossa (*лудынам илье*).

⁵ Venäjäksi *недавно прошедшее* ja *прошедшее неопределенное*.

tiedostamatta tehtyjä sekä muilta kuultuja tapahtumia. Puhujan ja tapahtuman tiedolliseen suhteeseen viittaavat myös Andrejev ja Ivanov, jotka nimeävät I ja II preteritit ”hyvin tiedetyksi” ja ”huonosti tiedetyksi menneeksi ajaksi”.⁶

Jälkiä kieltenvälisen vertailun hyödyntämisestä

Vasiljevin kielioppi on tietääkseni ensimmäinen esitys, joissa kuvataan marin menneen ajan aikamuotojen välinen evidentialinen oppositio. Tällaista tietoa ei löydy varhaisista kieliopista eikä myöskään Feodor Vasiljeviltä (1887) taikka Ödön Beken (1911) kieliopista *Cseremisiz nyelvtan*.

Kuvausten ajankohta on mielenkiintoinen: käsitys tietolähteeseen liittyvästä aikamuotojen vaihtelusta ilmestyy nimittäin 1920-luvun tienoilla muidenkin Volgan alueen kielten kuvauksiin. Laajin tuolta ajalta peräisin oleva evidentialisen vaihtelun kuvaus löytyy venäläisen turkologin Nikolai Ašmarinin (1923) tšuvassin kieliopista *Опыт исследования чувашского синтаксиса*. Lisäksi äidinkielen udmurtintutkijan Ivan Jakovlevin (1927) kielioppi *Удмурт кыл рад'ян. Элементарная грамматика вотского языка* käyttää evidentialista jaottelua.

Typologisesti Volgan alueen kielten aikamuotojärjestelmissä on (mordvalaiskieliä lukuun ottamatta) paljon samaa. Ne sisältävät kaksi synteettistä menneen ajan tempusta, joista ensimmäinen rakentuu vanhalle (kantaturkkilaiselle tai kantaauralilaiselle) menneen ajan tempustunnukselle, ja toinen on menneen ajan partisiipille pohjautuva perfektimuoto, joka kuvaa aiemmin suoritetun tapahtuman vaikutusta puhehetkellä. Marissa näitä tyyppisiä edustavat I ja II preteriti. Aspektitulkintansa vuoksi jälkimmäisen tyyppin muotoja käytetään yleisesti merkitsemään tapahtumia, joita puhuja ei ole itse todistanut mutta jotka hän voi päätellä niiden jättämistä jäljistä tai muiden kertoman perusteella. Ašmarin (1923: 185, 212–213) kuvaa tšuvassin synteettisten aikamuotojen vaihtelun syyksi eron nähdyn ja näkemättömän tapahtuman välillä, ja jälkimmäiseen tyyppiin hän liittää vielä muiden muassa määritteet ”unohdettu” sekä ”tiedostamaton”⁷, joita Vasiljevkin omassa työssään käyttää. Jakovlevin (1927: 51–52) kieliopin ensimmäisen painoksen mukaan udmurtin synteettiset aikamuodot ovat ”ilmeinen” ja ”kaukainen mennyt aika”⁸, tosin teoksen kolmanteen

⁶ Niittymariksi *раш палыме эртыше жап* ja *раш палыдыме эртыше жап*.

⁷ Venäjäksi *забытый* ja *бессознательный*.

⁸ Udmurtiksi *ортчем дыр (шараез)* ja *ортчем дыр (кемаласез)*.

painokseen (Jakovlev 1931: 47–48) jälkimmäisen nimeksi on vaihdettu ”epäselvä mennyt aika”.⁹

Ei liene mahdotonta olettaa, että eri Volgan alueen kielten tutkijat ovat aikamuotoja kuvatessaan tutustuneet toistensa ajatuksiin ja kenties vähälevikkisiin tutkimuksiin. Itse asiassa Vasiljevillä tiedetään olleen tiiviitä yhteyksiä tšuvassilaiseen ja udmurttilaiseen älymystöön, ja hänen kontakteihinsa kuuluivat Jakovlev sekä ainakin epäsuorasti myös Ašmarin (Moisio 2021: 9, 13, 24–25). Näin ollen tutkijat olisivat havainneet toisten kielen merkitysoppositioiden muistuttavan myös omien kielensä paradigmaattisesti samankaltaisten muotojen merkityksiä.

Yhteisten sananmuotojen lisäksi Vasiljevin kuvaus edustaa toisellakin tapaa eräänlaista yksinkertaista ”typologista” lähestymistapaa, jossa pääpaino on samankaltaisuuksien havaitsemisessa eri kielten välillä. Toisin kuin muissa Volgan alueen kielissä marissa perfektistä aspektia ja epäsuoraa tietolähdettä ilmaisevalla muodolla on myös menneen ajan imperfektiivinen merkitysvariantti. Marin II preteritin luentatapa riippuu verbin sisäisestä aspektista: imperfektiivinen funktio on mahdollinen ainoastaan ateelisten verbien kohdalla, kun taas perfektiluennan voivat saada sopivassa kontekstissa kaikki verbit (Spets 2023: 285–288). Näin ollen esimerkiksi niittymarin ateelisen ’laulaa’-verbin II preteritin muoto *muren* voi olla joko imperfektiivinen ilmaus ’oli laulamassa/lauloi (usein)’ tai perfekti-ilmaus ’on laulanut’, kun taas teelisen ’mennä’-verbin vastaava muoto *kajen* tulkitaan aina perfekti-ilmauksena ’on mennyt’. Tempuksen imperfektiiviseen luentaan ei luonnollisesti liity evidentialisia laajentumia, vaan muodon käyttöä kerronnassa määrittää sen aspektuaalinen kontrasti I preteritiin, jolla ilmaistaan perfektivistä aspektia (Spets 2023: 282–284). Vasiljev ei kuitenkaan mainitse II preteritin imperfektiivistä merkitystä, mitä voi pitää erikoisena äidinkieliselle tutkijalle, jolla on intuitiivista tietoa muotojen käytöstä. Tässä tapauksessa vertailu näyttää rajoittaneen oman kielitajun hyödyntämistä.

Suora kieltenvälinen vertailu ei itse asiassa ole aivan harvinaista natiivien kirjoittamissa marin kieliopissa. Vasiljev (1918: 26) esittelee marin modus- ja aspektikategoriat toteamalla niiden olevan samat kuin venäjässä. Mitä tulee II preteritin imperfektiiviseen funktioon, Pengitov ym. (1961: 189) kirjoittavat sen voivan vastata venäjän imperfektiivistä aspektia. Tällaiset väittämät kuvaavat frekvenssiä ja prototyypisyyttä, sillä on esimerkiksi aivan totta, että monissa konteksteissa venäjän imperfektiivisen aspektin ainoa luonteva käännösvastine

⁹ Udmurtiksi *ортчем дыр (шаратэмез)*.

marissa on II preteriti. Vertaus jättää kuitenkin olennaisia asioita kertomatta marin kielten olemuksesta: siinä missä venäjässä aspekti on temporaalisuuteen nähden itsenäinen merkityskategoria, marissa aspektioppositio on fuusioitunut menneen ajan muotoihin. Kuten aiemmin mainitsin, marin II preteritin imperfektiivinen luenta on lisäksi sidoksissa verbin ateelisyyteen. Tästä syystä Spets (2023: 286) kuvaakin II preteritiä menneen ajan tapahtuman sisäisen aspektin markkeriksi, mikä on merkittävässä määrin eri asia kuin venäjän ulkoinen imperfektiivisyys, joka voi määrittää mitä tahansa tapahtumaa riippumatta sen sisäisestä rakenteesta.

Jälkiä natiivin kielitajun käytöstä

Aineistostani löytyy myös esimerkkejä, joissa tutkija on selvästi hyödyntänyt omaa kielitajuaan ja pystynyt näin sanoittamaan yksityiskohtaisia semanttisia eroja. Erityisesti tämä näkyy aikamuotojen evidentialisuuden kuvauksesta. Yleisimmin marintutkimuksessa eri aikamuotojen välinen evidentialinen oppositio selitetään käsiteparin 'nähty'/'näkemätön'¹⁰ avulla, ja sitä käytetään kieliopissa sekä I ja II preteritin että kahden liittoimperfektin ja kahden liittopluskvamperfektin välisen vaihtelun kuvaamiseen (Vasiljev 1918: 26; Andrejev & Ivanov 1939: 82; Pengitov ym. 1961: 183–197; Utšajev 1985: 48–55; Savatkova 2002: 200–208). Kyseinen yksinkertainen kahtiajako dominoi myös länsimaisten marintutkijoiden kuvauksia (esim. Alhoniemi 1985: 121–122; Skribnik & Kehayov 2018: 536–539).

Kuitenkin äidinkielisten kirjoittamissa kieliopissa itse nähdyiksi merkittyihin tapahtumiin liitetään vielä määritteet 'hyvin tiedetty'¹¹ sekä 'selvästi muistettu'¹², ja samoin näkemättömien tapahtumien tempuksia kuvaillaan käsitteillä 'huonosti tiedetty'¹³ ja 'epäselvästi muistettu' tai 'unohdettu'¹⁴ (Vasiljev 1918: 26; Andrejev & Ivanov 1939: 82; Pengitov ym. 1961: 184, 191; Utšajev 1985: 45–55; Savatkova 2002: 200, 205). Näiden määritelmien tulkinta on aiheuttanut hankaluuksia ulkopuolisille tutkijoille, sillä ne eivät vastaa nykytypologiasta tunnettuja evidentialisia kategorioita, jotka viittaavat selkeästi vain tietolähteeseen (yhteenvetona ks. Aikhenvald 2004). Ajattelin itse pitkään, että ne ovat jonkinlaisia kielikuvia, joilla marilaiset tutkijat ovat yrittäneet eksaktin ja yleisesti tunnetun

¹⁰ Venäjäksi *очевидное* ja *неочевидное*, niittymariksi *ужмо* ja *уждымо*.

¹¹ Venäjäksi *хорошо известное*, niittymariksi *раш палыме* tai *сайын палыме*.

¹² Niittymariksi *раш шарныме* tai *шукыж годым шарныме*.

¹³ Niittymariksi *раш палыдыме*.

¹⁴ Niittymariksi *шукыж годым раш шарныдыме*.

terminologian puutteessa kuvata tietolähteiden, kuten näkemisen tai päättelemisen, olemusta. Samoin näyttävät toimineen muutkin. Vaikka esimerkiksi Pengitovin ym. (1961: 186) esimerkkejä on suoraan hyödynnetty Alhoniemen kieliopin aikamuotokuvauksessa, siinä ei toisteta tapahtumien 'hyvään tunnettuuteen' liittyvää selitystä vaan yksinkertaisesti kuvataan niiden ilmaisevan "välitöntä havainnointia" (Alhoniemi 1985: 121–122).

Kuitenkin kyseiset ilmaukset sisältävät olennaisen huomion. Tehdessäni korpustutkimusta marin liittoaikamuotojen evidentialisuudesta törmäsin nopeasti havaintoon, että suoraa tietolähdettä kuvaavat liittoaikamuodot esiintyvät erityisen usein juuri 'muistamista' ja 'tietämistä' tarkoittavien kognitiivisten verbien komplementtilauseissa (Spets, tulossa 2025). Tämä näkyy niittymarinkielisestä esimerkistä (1), jossa 'muistamista' tarkoittavan *šarnaš*-verbin yhteydessä ateeelisestä 'uida'-verbistä käytetään liittoimperfektimuotoa *jüštâlâna âl'e* 'meillä oli tapana uida' aspektuaalisesti synonyymisen II preteritimuodon *jüštâlâna* sijasta.

(1)	<i>šarn-et</i>	<i>čaj,</i>	<i>kuze</i>	<i>tušto</i>	<i>jüštâl-âna</i>
	muistaa-2SG	ehkä	kuinka	siellä	uida-1PL
	<i>âl'e?</i>				
	olla.PST1.3SG				

'Muistatko ehkä, kuinka meillä oli tapana uida siellä?' (Spets, tulossa 2025)

Korpushavainnot todistavat kahdesta keskeisestä ilmiöstä: ensinnäkin marissa kuten useimmissa kielissä evidentialista merkintää käytetään paitsi objektiivisen tietolähteen myös subjektiivisen tiedon varmuusasteen ilmaisemiseen (esim. Mushin 2001), mikä selittää 'hyvin tietämisen' merkityksen. Toisekseen marin liittoaikamuodot edustavat kieltenvälisestikin melko harvinaista evidentialista kategoriaa eli niin sanottua 'selkeää muistikuvaa', jossa puhuja merkitsee tiedon olevan peräisin omiin kokemuksiinsa perustuvasta muistelusta (ks. Brosig 2018). Aiempien tutkijoiden käyttämät sananmuodot eivät siis ole kielikuvia vaan kuvaavat erittäin konkreettisesti natiivin kokemusta marin aikamuotojen merkityksistä. Kielioppien välillä on tosin myös eroja muistievidentialeihin liittyen: siinä missä Utšajev (1985: 49) yhdistää funktion ainoastaan liittoaikamuotoihin, Andrejev ja Ivanov (1939: 82) kuvaavat sen avulla myös synteettistä I preteritiä. Tähänastinen tutkimus ei ole selvittänyt, kuvataanko I preteritin ja liittoaikamuotojen avulla samanlaista muisteluprosessia vai eroavatko ne merkityksiltään toisistaan.

Havaintojen pohdintaa

Kirjoitukseni alussa esitin neljä tutkimuskysymystä, joihin havainnoillani pyrin vastaamaan. Ensimmäinen kysymys on, minkälaisia tutkimusmenetelmiä äidinkieliset marintutkijat ovat käyttäneet. Viiden natiivin kirjoittaman kieliopin perusteella voidaan sanoa, että käytössä ovat olleet sekä oma kielitaju että käsitysten muodostaminen vertailun kautta. Kuten varhaiset kieliopit osoittavat, vertailua hyödyntävät marintutkimuksessa myös vieraskieliset. Tosin siinä missä ulkopuolinen, nykyään usein hyvin koulutettu länsimainen lingvisti saattaa lukea yleiskielitieteellisiä teorioita ja typologiaa vertailukohtien löytämiseen, marilaiset tutkijat ovat ensisijaisesti nojautuneet naapurikieltensä kuvauksiin.

Ameka (2006: 75) ja Rice (2006) huomauttavat, että niin äidinkielisiin kuin ulkopuolisiin kuvaajiin vaikuttavat heidän tuntemansa teoriat, ja yhtenä teoriana, tosin informaalina sellaisena, voi pitää vertailuun perustuvaa tietoisuutta eri kielistä sekä niiden erilaisuudesta ja samuudesta. Amekan (2006: 99) mukaan äidinkielisen tutkijan työtä helpottaa esimerkiksi tieto muissa kielissä esiintyvistä polysemiasta, jonka avulla omasta kielestä voi hahmottaa uusia ilmiöitä. Tätä havaintoa voidaan käsitellä toisen tutkimuskysymykseni valossa eli marintutkimuksessa käytettyjen menetelmien luotettavuutta arvioidessa. Marin aikamuotojen tutkimushistoria paljastaa, että vertailulla on myös haittapuolensa. Se on ajoittain johtanut marin erityispiirteiden jättämiseen huomiotta, kun analyysia on ohjannut paradigmaattisen tai frekvenssipohjaisen samankaltaisuuden laajentaminen muotojen semantiikkaan. Haspelmathia (2010) seuraten voi sanoa, että maria on vertailtu muihin kieliin pikemminkin kielikohtaisten kuvauskategorioiden kuin typologisten vertailukäsitteiden avulla.

Kolmas ja neljäs tutkimuskysymykseni liittyvät menetelmien tekemiseen näkyväksi tutkimuksessa sekä tiedon hyödyntämiseen myöhemmässä tutkimuksessa. Konkreettisten kielten nimiä käytettäessä vertailu on selvää, mutta muuten aineistoni kieliopissa ei juuri kommentoida menetelmiä. Tämä on pulmallista etenkin omalla intuitiolla hankitun tiedon näkökulmasta, joka täytyy päätellä epäselvistä sananmuodoista yhdessä korpushavaintojen kanssa. Jos kielitajun käyttöä ei ole erikseen merkitty näkyväksi, on suuri vaara, että myöhempi tutkija ei osaa tulkita väitteitä oikein ja tieto menee niin sanotusti hukkaan. Tutkimukseni osoittaa, että ainakin evidentialisten ilmiöiden kohdalla näin on todella käynytkin. Tutkijan tehtävä on kyseenalaistaa aiempia käsityksiä, mutta hänen varmuuteensa tehdä tätä vaikuttaa huomattavasti tieto siitä, perustuvatko väitteet natiivin kielitajuun vai olettamukseen siitä, että eri kielet jakavat samat kategoriat.

Kielen yhteiskunnallisen aseman vaikutuksesta menetelmiin

Lopuksi on syytä pohtia lyhyesti syitä yllä esitettyjen käytäntöjen takana. Usein tutkimuksen tekotapaan vaikuttaa sekä tutkijan että tutkittavan kieliyhteisön yhteiskunnallinen asema. Ilmiötä kuvaava kirjallisuus on kuitenkin painottunut paljon maria pienempiin, uhanalaisempiin ja länsimaista katsottuna syrjäisempiin kieliin (esim. Ameka 2006; Rice 2006). Huomiota on kiinnitetty esimerkiksi siihen, että jos vähemmistökielisiä koulutettuja lingvistejä onkin, he asuvat usein kaukana omasta puhujayhteisöstään ja vieraantuvat näin kielen luonnollisesta variaatiosta (Ameka 2006: 76).

Kielenkuvaamiskäytäntöjen vertailevan tutkimuksen näkökulmasta marilaiset ovat erityinen tutkimuskohde, sillä heitä voidaan sosiolingvistisellä jatkumolla kuvata eräänlaiseksi ”puoliakateemiseksi” puhujayhteisöksi. Tällä tarkoitan sitä, että marilaiset ovat yhtäältä täysin lukutaitoisia ja peruskoulutuksen käyneitä, ja lisäksi heillä on asuma-alueellaan oma nimikkoyliopistonsa ja tutkimuslaitoksensa, joissa tutkitaan marin kieliä. Toisaalta he kuitenkin ovat selvästi akateemisessa periferiassa kansainväliseen kielentutkimusyhteisöön nähden. Ajankohtaisin tutkimus ei tavoita marilaisia tutkijoita sen koommin taloudellisista kuin kielellisistäkään syistä, sillä nykytutkimuksen pääkieltä englantia ei marilaisten keskuudessa ymmärretä laajasti. Lisäksi tutkijoiden liikkumismahdollisuudet ovat rajalliset. Tällaisessa kontekstissa parhaiten saavutettavissa on juuri samassa ympäristössä puhuttavia naapurikieliä koskeva tutkimus, joten sen painoarvo heijastuu luonnollisesti kielen kuvaukseen. Laajempi tutkimushistoriallinen kysymys olisikin, kuinka Venäjällä ja Länsi-Euroopassa tehty marintutkimus eroaa toisistaan käytettyjen lähteiden, teorioiden ja metodien suhteen.

Kielen kuvaustapoihin vaikuttaa myös kielioppien rooli kieliyhteisössä. Marilaiset kieliopit eivät ole ainoastaan tieteellisiä kuvauksia vaan myös käytännön työkaluja: aineistossani Andrejevin ja Ivanovin (1939) sekä Utšajevin (1985) kieliopit on nimetty oppimateriaaleiksi kouluihin. Puhumayhteisön monikielisyys ja tarve käänösapuneuvoille voivat selittää yhtäläisyyksien tekemisen marin ja venäjän välille. Käytännöllinen lähestymistapa voi kuitenkin myös tuottaa arvokasta tietoa kielenainesten semantiikasta. Amekan (2006: 79) mukaan äidinkielliset tutkijat tunnistavat ja kuvaavat usein ulkopuolisia paremmin tyyliin liittyviä eroja, ja Pengitovin ym. (1961: 187) kieliopissa onkin ensimmäistä kertaa huomautettu, että marin II preteriti suosii tiettyjä tekstilajeja kuten sanomalehtitekstejä. Myöhemmin tämä tieto on nostettu esiin olennaisena todisteena evidentialisuuden merkinnän kontekstipragmaattisesta luonteesta (Skribnik & Kehayov 2018: 539).

Lisäksi on vielä huomattava, että venäläinen kielioppiperinne asettaa sekin rajansa kielioppien sisällölle: ilmaisussa suositaan tiiviyyttä, eksaktiutta ja konventionaalistuneita ilmauksia vapaan pohdinnan sijaan, mikä vaikeuttaa tutkijan omaan kielitajuun perustuvien havaintojen avaamista. Myös esimerkkien määrä on rajallinen, eivätkä Utšajevinkaan (1985: 49) liittomuotoja kuvaavat muutamat havaintolauseet sisällä 'muistamista' tai 'tietämistä' merkitseviä verbejä, joista lukija voisi päätellä kirjoittajan käyttämien selitysten merkityksen.

Tiivistäen voi sanoa, että äidinkielliset tutkijat ovat huomionarvoinen ryhmä marin kieliopin kuvaushistoriassa. Koska nykyään juuri marilaiset tutkijat ovat usein länsimaisten marintutkijoiden parhaiten tavoitettavissa olevia informantteja, on hyödyksi tiedostaa erilaisten taustojen vaikutus kielestä tehtyihin analyyseihin.

Viitteet

AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. 2004: *Evidentiality*. New York: Oxford University Press.

ALHONIEMI, ALHO 1985: *Marin kielioppi*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten X. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

AMEKA, FELIX K. 2006: Real descriptions: Reflections on native speaker and non-native speaker descriptions of a language. – Felix K. Ameka & Alan Dench & Nicholas Evans (toim.), *Catching language: the standing challenge of grammar writing* s. 69–112. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197693.69>.

AŠMARIN = АШМАРИН, Н. И. 1923: *Опыт исследования чувашского синтаксиса. Часть вторая*. Издание Союза Потребительных Обществ Чувашкой Автономной Области. Симбирск: Типография Полиграфсеции С. Н. Х.

BEKE, ÖDÖN 1911: *Cseremisiz nyelvtan*. Javított különnyomat a Nyelvtudományi Közleményekből. Finnugor füzetek 16. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.

BROSIG, BENJAMIN 2018: Factual vs. evidential? The past tense forms of spoken Khalkha

Mongolian. – Ad Foolen & Helen de Hoop & Gijs Mulder (toim.), *Evidence for evidentiality* s. 45–75. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/hcp.61>.

GOLOSOV – KOZLOV = ГОЛОСОВ, Ф. В. – КОЗЛОВ, А. А. 2018: *Наблюдатель в системе прошедших времен горномарийского языка*. Москва: НИУ ВШЭ НИУ ВШЭ – ИЯз РАН. <https://cyberleninka.ru/article/n/nablyudatel-v-sisteme-proshedshih-vremen-gornomariyskogo-yazyka/viewer>.

HAMUNEN, MARKUS – HUUMO, TUOMAS 2020: Kielitaju kielentutkijan työkaluna. – Milla Luodonpää-Manni & Markus Hamunen & Reetta Konstenius & Matti Miestamo & Urpo Nikanne & Kaius Sinnemäki (toim.), *Kielentutkimuksen menetelmiä II* s. 199–239. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HASPELMATH, MARTIN 2010: Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. – *Language* 86 (3) s. 663–687. <https://doi.org/10.1353/lan.2010.0021>.

ЯКОВЛЕВ = ЯКОВЛЕВ, И. В. 1927: *Удмурт кыл рад'ян. Элементарная грамматика вотского языка*. ГУС'ом допущено к употреблению в школах I и II ступени. Ижевск: Удкнига.

ЯКОВЛЕВ = ЯКОВЛЕВ, И. В. 1931: *Удмурт кылрад'ян. Элементарная грамматика удмуртского языка*. 3-ое издание. ГУС'ом допущено к употреблению в школах I и II ступени. Ижевск: Удкнига.

JOHANSON, LARS 2000: Linguistic convergence in the Volga area. – D.G. Gilbers & J. Nerbonne & J. Schaeken (toim.), *Languages in Contact* s. 165–178. Amsterdam Atlanta, GA: Rodopi. <https://www.jstor.org/stable/40997161>.

MOISIO, ARTO 2021: *Vasiljev, Valerian Mihailovitš*. M. A. Castrénin Seura. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022021519193>.

- MUSHIN, ILANA 2001: *Evidentiality and epistemological stance. Narrative retelling. Pragmatics and Beyond New Series 87*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/pbns.87>.
- RICE, KEREN 2006: Let the language tell its story? The role of linguistic theory in writing grammars. – Felix K. Ameka & Alan Dench & Nicholas Evans (toim.), *Catching language: the standing challenge of grammar writing* s. 235–268. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110197693.235>.
- SAARINEN, SIRKKA 2022: Mari. – Marianne Bakró-Nagy & Johanna Laakso & Elena Skribnik (toim.), *The Oxford guide to the Uralic languages* s. 432–470. New York: Oxford University Press.
- SAARINEN, SIRKKA 2023: Die Darstellung der Tempuskonjugation der Verben in den frühen Grammatiken des Mari. – *Ural-Altäische Jahrbücher Neue Folge* 29, s. 69–78.
- SKRIBNIK, ELENA – KEHAYOV, PETAR 2018: Evidentials in Uralic languages. – Aikhenvald, Alexandra Y. (toim.), *The Oxford handbook of evidentiality* s. 525–553. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198759515.013.25>.
- SPETS, SILJA-MAIJA 2023: Temporal perspective and its formal background. An explanation for aspectual synonymy between simple and analytic past tenses in Mari. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 99. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 99, s. 275–318. <https://doi.org/10.33340/susa.123024>.
- SPETS, SILJA-MAIJA (tulossa 2025): Epistemic perspective of temporal deictics. A study on Mari retrospectivizing particles. – *Journal of Uralic Linguistics* 4(2).
- УТՏԱՅԵՎ = УЧАЕВ, З. В. 1982: *Марий йылме. Икымше ужаи. Факультативный занятийым эртарыме учебный пособий. Туныктышо-влаклан. Йошкар-Ола: Марий книга издательство.*

VASILJEV = ВАСИЛЬЕВ, ТЕОДОР 1887: *Пособіє къ изученію черемискаго языка на луговомъ нарѣчіи*. Изданіе Православнаго Миссіонерскаго Общества. Казань: Типографія В. М. Ключникова, Большая Проломная ул., собств. домъ.